

J. D. UNWIN *SEX AND CULTURE*
CÍMŰ MŰVÉNEK KRITIKAI FELDOLGOZÁSA

A KETTŐ EGYSZERRE NEM MEGY

TÁRSADALMI ENERGIA
ÉS A „HÁROM GENERÁCIÓS” SZABÁLY

Krúdy Tamás

J. D. UNWIN SEX AND CULTURE
CÍMŰ MŰVÉNEK KRITIKAI FELDOLGOZÁSA

A KETTŐ EGYSZERRE NEM MEGY

TÁRSADALMI ENERGIA
ÉS A „HÁROM GENERÁCIÓS” SZABÁLY

Krúdy Tamás

Minden társadalom előtt ott a választás lehetősége, hogy vagy nagyfokú szexuális szabadságot élvez, vagy nagy kulturális teljesítményt hoz létre

A KETTŐ EGYSZERRE NEM MEGY

*A korban újdonságnak számító pszichoanalízis megállapításai alapján Unwin arra a következtetésre jutott, hogy az elnyomott szexuális energiának a szublimációja teremtette meg azt a „**társadalmi energiát**”, ami aztán csodálatos kulturális teljesítményekben, a nagy civilizációkban öltött testet. A szexuális kapcsolatok lehetőségének a minimumra korlátozását azonban nehéz sokáig fenntartani, mert az egyén minden rákényszerített önmegtartóztatást fájdalmasnak él meg. Amikor azonban lazítanak a szexuális szabályozáson, megkezdődik a nagy és racionális civilizációk felbomlása. Ez a hanyatlás azonban nem lesz mindjárt nyilvánvaló. Unwin szerint három generáció – nagyjából egy évszázad – alatt válnak nyilvánvalóvá a hanyatlás jelei; a társadalmi energia eltűnése és a kulturális teljesítmény csökkenése. Ezért elképzelhető, hogy egy társadalomban egyszerre lehet jelen jelentős kulturális teljesítmény és nagyfokú szexuális szabadság, de ez csak a „fáziseltolódás” miatt van, de már a biztos hanyatlásnak a jele.*

UNIVERZÁLIS LEHETŐSÉG

Unwin Sex and Culture című művének egyik központi fogalma tehát a bevezetőben már említett „társadalmi energia”. Úgy találta, hogy minden társadalom a környezetének egy nagyon egyszerű értelmezésével kezd. Egyes társadalmak aztán gyors fejlődésnek indulnak, míg mások stagnálnak, esetleg egy magasabb kulturális szintről egy alacsonyabbra esnek vissza. Unwin szerint egyes népek azért állnak magasabb kulturális szinten, mert ott a társadalmi elit többit foglalkozik, többit gondolkodik a környezetüket illető kérdéseken. Ezáltal nagyobb tudás birtokába jutnak, amellyel jobban képesek befolyásolni a környezetüket – ez az, amit a brit szociálintropológus „társadalmi energiának” nevez.

A brit szociálintropológus meggyőződése volt, hogy minden emberi társadalomnak megvan a lehetősége, hogy bővítse és saját javára kihasználja a környezetéről szóló ismereteit. Ez azért nagyon fontos, mert cáfolja azt a korszakban elterjedt nézetet, hogy vannak kulturálisan eredendően alá- illetve fölérendelt fajok. A náci fajelmélet nem az egyetlen ilyen nézet volt a XX. század első felében. Európában - így Nagy Britanniában is -, Észak-Amerikában és a világon mindenütt sokan vallották azt, hogy a különböző rasszok kulturális fejlődés tekintetében nem rendelkeznek egyforma képességgel. Unwin ugyanakkor kijelenti, hogy munkája során nem találkozott olyan néppel, legyen szó bármelyik kontinensről vagy rasszról, amelyik ne lenne képes „társadalmi energia” felhalmozására. „Minden emberi társadalom birtokában van a társadalmi energia potenciáljának; a ráció és a gondolkodás képességének az alkalmazása az örökölt tradíció elemeinek alakítására, eredendő képessége az emberi organizmusnak”.¹ Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy az egyes civilizációk és társadalmak között kulturális különbségek vannak. Unwin szerint ez, más tényezők mellett, az eltérő szexuális szabályoknak köszönhető. Megállapítása szerint ugyanis a **„társadalmi energiának” csak akkor van esélye kulturális fejlődést eredményezni, ha a szexuális lehetőségek korlátozottak. És ebben a fokozatosság elve érvényesül: minél redukáltabbak a szexualitás közvetlen megélésének a lehetőségei, annál nagyobb társadalmi energia szabadul fel, ami annál jelentősebb kulturális fejlődést eredményez. Ám ez fordítva is igaz: ha egy társadalomban megnőnek a szexuális lehetőségek, akkor azt a „társadalmi energia” és a kulturális teljesítmény törvényszerű hanyatlása követi.**

HONNAN SZÁRMAZIK A TÁRSADALMI ENERGIA?

Unwin kora – a múlt század '20-as, '30-as éveiről beszélünk – a pszichoanalízis újdonságának lázában égett. A korábbi elképzeléssel szemben, amikor is alapvetően az ember tudatos döntéseiből, erkölceiből, lelkiismeretének fejlettségéből vezették le a tetteit, a 20. század elején egy vadonat új elképzelés jött divatba. Sigmund Freud bécsi pszichiáter azt állította, hogy a cselekedeteinket olyan erők mozgatják, amelyeknek nem is vagyunk tudatában. Döntéseink is sokszor irracionálisak, és a valódi indítékok legtöbbször rejtve vannak. A pszichoanalitikusok az ember tudatával szembe állították a tudattalanját, ahonnan a cselekedeteinek a valós motivációi származnak. Gyakran használt kép a tudat és a tudattalan viszonyára a jéghegy, amelynek csak egy kis része látszik ki a vízből – ez a tudat – míg a nagyobb része víz alatt van és láthatatlan – ez lenne a tudattalan. Hogy az egyes ember tudattalanja társadalmilag is kondicionált, az radikálisan új gondolatnak számított, és meghatározónak bizonyult Unwin elképzeléseit illetően is. Unwin a gondolatot Dr. Trigant Burrow amerikai pszichológus, pszichiáter, pszichoanalitikustól² vette át. Burrow, aki az Amerikai Pszichoanalitikus Társaság elnöke volt 1924-25 között, tekinthető a csoportterápia atyjának. Egy speciális kísérlet nyomán – amelyben helyet cserélt az általa analizált hallgatóval, aki őt analizálta tovább³ - jutott el arra a felismerésre, hogy az egyének az uralkodó társadalmi kultúra/környezet szükség-szerű lenyomatait adják.

„Amit mi individuumnak hívunk, az korántsem a tiszta és egyszerű egyéniség friss és eredendő kifejeződése, amint azt feltételezni szoktuk; sokkal inkább egy individuáció, amely a ráható elnyomó környezeti-társadalmi erők aggregátuma, amelynek ő maga is egy belső és fenntartó része. A minden őt körülvevő társadalmi rendszer hatásai közepette teremtődő egyén, csak a vele kapcsolatos társadalmi

¹ Unwin 318.

² <https://www.encyclopedia.com/psychology/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/burrow-trigant-1875-1950>

³ Unwin 311.

A KETTŐ EGYSZERRE NEM MEGY

rendszer speciális alkalmazásának az eredménye. Bármilyen legyen is a társadalmi egyetértés kódja, az egyén szükségszerűen annak egy lenyomata lesz.”⁴

Dr. Burrow-tól származik a gondolat, hogy a pszichoanalízist társadalomtudományként kell/lehet alkalmazni⁵, ami megtermékenyítőleg hatott Unwin munkájára, amit így foglalt össze: „Azért hivatkozom Dr. Burrow tapasztalatára, hogy ne pusztán azt mutassam meg, hogy az átlagembert mily mértékben befolyásolja a tudattalanja, hanem hogy a hatás, amelyet a tudattalan tesz az emberre, maga sem tudatosodik. Mi több, **a tudattalanjának a természete attól a kulturális közegetől függ, amelybe az adott ember beleszületett.**”⁶ Emellett Unwin erősen támaszkodik brit antropológus kollégájára, Dr. W. H. R. Rivers⁷ elméletére is, aminek a mi szempontunkból fontos állítása: „A tudattalan az ösztönös reakciókhoz kapcsolódó tapasztalatok tárháza. ... A szublimáció alatt (*pedig*) egy olyan folyamatot értünk, amelyben a tapasztalat által többé-kevésbé megerősített ösztönös hajlam – amely általában valamilyen nemkívánatos magatartásban nyilvánul meg – energiáját egy olyan csatornába tereli, amely pozitív társadalmi értékkel bír.”⁸ Ugyanezt Freud a következőképpen fogalmazta meg: „Úgy gondoljuk, hogy a civilizáció a primitív impulzusok kielégítésének feláldozása árán épült fel, és ez újra és újra ugyanígy megismétlődik a végtelenségig mindenkinél, aki ösztönös kielégülését feláldozza a közjó érdekében. A szexualitás az egyike a legfontosabb ösztönös erőknél, amely így felhasználásra kerül: szublimálódik, azaz az eredendő energiája elfordul szexuális célja felől és más célokra irányítódik, melyek természetükben már nem szexuális jellegűek és társadalmilag értékesebbek.”⁹

EXPANZÍV ÉS PRODUKTÍV ENERGIA

Ez adta meg tehát az elméleti hátterét Unwin feltételezésének, hogy érdemes lehet összefüggést keresni az emberek privát szexuális viselkedése, és az őket körülvevő társadalom kulturális állapota között. Unwin ugyanakkor nem tartotta elégnek sem Rivers megfogalmazását, aki „pozitív társadalmi értékről” beszél, ahogy Freudét sem, aki pedig „társadalmilag értékesebb célokat” említ. Mindkettőt túl tág kategóriának gondolta, amelyek egy speciális társadalmi és kulturális környezetben fogalmazódtak meg, és nem biztos, hogy automatikusan alkalmazhatók más kontinensek más társadalmainak esetében. Ugyancsak elégtelennek tartja, amikor Dr. Rivers „az emberi erőfeszítések során elért kimagasló eredményekről” beszél, Freud pedig arról, hogy minden „civilizáció a primitív impulzusok kielégítésének feláldozása árán” születik. Társadalmi energia ugyanis nem csak az európai civilizációban mutatkozik meg, amelyik Unwin szerint kétségkívül minden idők egyik legenergiusabb civilizációja, hanem szerényebb formában ugyan, de más társadalmak esetén is. És bár az ilyen társadalmak kulturális teljesítménye nem olyan jelentős, mint a legnagyobbaké, de sokkal jelentősebb más, kevésbé energikus társadalmakénál.

Kutatásai alapján Unwin úgy találta, hogy a nagy társadalmi energia kétféle formában nyilvánul meg: az egyik az **expanzív energia**, a másik a **produktív energia**. Ha pusztán a nagy civilizációk nagy eredményeiről beszélünk, akkor könnyen összemósódhat a kettő közötti különbség. A kiugróan energikus társadalmak egyrésztől hódítók, területileg terjeszkednek, gyarmatosítanak és pezsgő kereskedelmet hoznak létre az általuk uralt területeken – ezt nevezi Unwin „expanzív társadalmi energiának”. Az a fejlett társadalom viszont, amelyik „produktív társadalmi energiával” rendelkezik, újabb és újabb módozatokat ötlöl ki a rendelkezésére álló erőforrások minél hatékonyabb felhasználásra, illetve újabbak bevonására, továbbá az anyagi világról szerzett növekvő tudásával a természeti erőket a saját céljaira aknázza ki. Ám mindezek az eredmények – és ezt Unwin a könyve során számtalanszor hangsúlyozza – nem lennének lehetségesek, ha nem előzte volna meg őket a társadalmi elit mentális kapacitásainak maximalizált hasznosítása, azaz hosszas és alapos gondolkodás. Az expanzív energia megnyilvánulására példaként hozza fel Róma győzelmét Karthágó felett, a germán törzseket, amelyek meghódították/megdöntötték a Nyugat-Római Birodalmat, illetve saját nemzetét, az angolokat, akik gyarmatosították a fél világot. Ugyanakkor az

⁴ Unwin 311

⁵ Dr. Trigant Burrow élete végéig Sigmund Freud követőjeként és a pszichoanalízis elméletének kiterjesztőjeként tartotta számon magát, miközben maga Freud ezt elutasította.

⁶ Unwin 312

⁷ *W. H. R. Rivers | British anthropologist | Britannica*

⁸ Unwin 315

⁹ Unwin 315

athéniak, amikor megépítették a díszes Akropoliszt, illetve megírták örökérvényű drámáikat, hatalmas produktív energiáról tettek tanúbizonyságot, akárcsak az európaiak, amikor felfedezték a gőzgépet, az elektromosságot, vagy a rádiókommunikációt.

Unwin úgy találta, hogy „a feljegyzett emberi történelemben nincs nyoma annak, hogy a produktív energia megjelenését ne előzte volna meg az expanzív energia.” Tézise igazolására Sir James Frazer skót antropológust idézi, aki szerint „Az intellektuális növekedés, amelyik a tudomány és a művészetek fejlődésében nyilvánul meg, nem elválasztható az ipari és gazdasági fejlődéstől, amihez a lendületet a hódításból és a birodalomépítésből szerzi. Így tehát nem véletlen egybeesés, hogy az emberi elme tevékenységének legfelfokozottabb kitörései közvetlenül a (katonai) győzelmek sarkában járnak.”¹⁰ Unwin ugyanakkor megjegyzi, hogy nem minden világraszóló hódítást és győzelmet követ törvényszerűen kulturális fellendülés, azaz az expanzív energia megléte szükséges, de nem elégséges feltétele a produktív energia kibontakozásának. Példaként a perzsákat, a makedónokat és a hunokat hozza fel, amely poligám társadalmak a történelem egy bizonyos pillanatában hatalmas expanzív energiáról tettek tanúbizonyságot, amelyet viszont nem követett produktív energia. Unwin szerint ezek a népek hódító, birodalomépítő energiájukat egy korábbi korszak szigorúbb szexuális korlátozásainak köszönhetik, ám mivel a szexualitás megélésének a lehetőségeit kiterjesztették (a poligámia szentesítésével), társadalmi energiájuk megcsappant, és az expanzív után, nem tudtak a társadalmi energia produktív szakaszába lépni. A perzsák, a hunok és a makedónok hódításai is abban a különleges időszakban történtek, amikor egyszerre volt jelen a társadalmukban a nagy társadalmi energia, valamint a kitágult szexuális lehetőségek (esetükben a többnejűség). Ez azonban csak limitált ideig: egyetlen generáció alatt lehetséges.

A „HÁROMGENERÁCIÓS SZABÁLY”

Unwin másik megállapítása, ami szorosan kapcsolódik a „társadalmi energia” növekedéséhez vagy megcsappanásához az ún. „három generációs szabály”. A brit tudós ezt a Dél-Szudán és Észak-Uganda határvidékén élő Didinga törzsbe tartozó Lotingiro igaz történetével illusztrálja.

Lotingiro népszerű és elismert fiatalember volt, aki már egészen ifjú korától kezdve megkérdőjelezte a törzs hitét és nyíltan kifejezte ellenérzését a Didinga intézményekkel szemben. A törzs vénei elutasították a nézeteit, de különösebben nem foglalkoztak vele. Amikor Lotingiro 19 éves lett, egy alkalommal súlyosan vétett a törzsi törvény ellen. Csak enyhe büntetésben részesült, mert népszerű volt a törzs fiataljai körében és a vének úgy ítélték meg, hogy a vétke nem volt szándékos. Ám Lotingiro egy második alkalommal is megsértette a törzs törvényeit, amit már nem lehetett a véletlenre fogni, aminek a következményeképpen Lotingirót kivégezték. Unwin nem állítja biztosra, hogy Lotingiro az akkoriban a környéken megjelenő európai embertől vette át felforgató eszméit, vagy azok a saját kútféjből pattantak ki. A lényeg, hogy a törzs öregjei, akik őszintén hitték, és az egyetlen igazságnak gondolták a Didinga hagyományokat, jogosan jártak el Lotingiróval szemben, attól való félelmükben, hogy ha nem teszik, magukra haragítják az univerzum erőit. Tegyük fel, folytatja Unwin, hogy a Didinga törzs a minimumra redukálja minden egyes tagjának a szexuális lehetőségét és ezzel nagy kreatív energia birtokába jut. Ebben az esetben a racionálisan gondolkodó Didinga vezetők meghallgatják Lotingiro reform ötleteit, amelyet minden valószínűség szerint elvetnek, de Lotingirót nem végzik ki. Hiszen amit mond, az csak egy ötlet, ami a törzs vezetőségét adó idősebb generációnak az uralkodó kultúra által formált tudattalanjába – mai kifejezéssel élve szocializációjába – nem fér bele. Ám mivel nem végzik ki, Lotringio reformnézetei terjedni kezdenek, és termékeny talajra hullanak a fiatal generáció körében, akik tudattalanjának a társadalmi formálása (szocializációja) még nem fejeződött be. Középkorúvá érve ez a generáció változatlan formában átveszi a hatalmat az öregektől, de az őket követő enerációnak már nem ebben a formában fogja továbbadni. Ennek a második generációnak a gondolatvilágába már beépültek Lotringio (és eszmetársai) reformnézetei. Őket még nem így szocializálták a saját szüleik, de ők már így szocializálják a saját gyerekeiket, akik generációjában Lotringio és eszmetársainak a nézetei jelentik már a normát. A normákban bekövetkezett változás kulturális teljesítményre gyakorolt hatásai ebben – a harmadik – generációban kezdenek nyilvánvalóvá válni. Ez a „háromgenerációs szabály”. Természetesen nem minden reformgondolat válik automatikusan normává. Unwin a kutatásai alapján úgy találta, hogy a szigorú szexuális szabályokat (házasság előtti kötelező szüzesség, illetve a házasságot követő abszolút monogámia), az emberek minden korban nehezen tűrték, elnyomásaként élték meg, és lázadtak ellene. A racionális társadalmakban az alulról, a civil társadalom felől érkező reformok a szigorú szexuális szabályok ellen, a lazítás, a felszabadítás, az emancipáció irányába hatottak. Ami egy

¹⁰ Unwin 317

A KETTŐ EGYSZERRE NEM MEGY

racionális társadalomban – legalábbis a szexualitás szabályozása területén – egyáltalán elgondolhatóvá, kimondhatóvá vált, a harmadik generáció számára már az lett norma. A szexuális szabályok szigorítása estében is igaz a háromgenerációs szabály: nagyjából egy évszázad kell ahhoz, hogy a szexuális lehetőségek minimumra korlátozása éreztetni kezdje a hatását. Elmondható tehát, hogy a jelen kulturális teljesítményét az határozza meg, hogy száz évvel korábban miként gondolkodtak a szexualitásról.

EGYSZERRE CSAK EGY GENERÁCIÓN ÁT

Vannak ugyanakkor, történelmileg kitüntetett „pillanatok”, ahogy erről a világhódító, de a birodalmukat megtartani és nagy kultúrát építeni már nem képes perzsák, hunok és makedónok tárgyalásakor már volt szó korábban, amikor egy generáció életében egyszerre van jelen a szexuális szabadság és nagy társadalmi energia. Ez az a középgeneráció, amelyik a nagyszüleitől még egy erős kultúrát örökölt, de az ahhoz szervesen hozzátartozó szigorú szexuális szabályokon már lazított. Számukra úgy tűnhet, hogy a kettő kiválóan megfér egymással. Unwin szerint azonban ez illúzió. „Előfordul, hogy valaki úgy gondolja, ő egyszerre szeretné élvezni a civilizáció jótéményeit és eltörölni a kötelező szexuális önmegtartóztatást. Úgy tűnik viszont, hogy az emberi organizmus örökletes természete olyan, hogy ez a két dolog összeegyeztethetetlen, sőt kizárja egymást. Az ilyen reformert leginkább egy olyan tapasztalatlan kisgyerekhez lehetne hasonlítani, aki egyszerre szeretné megtartani is és megenni is a tortáját. Bármelyik emberi társadalom szabadon választhat, hogy nagy energiákat halmoz fel, vagy élvezzi a szexuális szabadságot; a tények viszont azt mutatják, hogy a kettőt egyszerre nem teheti meg egy generációnál tovább.”

*Szerző:
Kriúdy Tamás*

*Grafikai tervezés:
Balás Benedek DLA*

*Felelős kiadó:
Dr. Máthé Zsuzsa*

Szent István Intézet 2022
szentistvanintezet.hu

A tanulmány a Batthyány Lajos Alapítvány támogatásával jelent meg.

